

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยคัดเลือกพื้นที่ที่ศึกษาแบบเจาะจง คือชุมชนแออัดแห่งหนึ่งในเขตเทศบาลเมืองสุรินทร์ มีกลุ่มเป้าหมายคือ ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ผู้ให้ข้อมูลชุมชนคือผู้นำและกรรมการชุมชน วัตถุประสงค์ในการศึกษาคือ เพื่อศึกษาสภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัดในเขตเทศบาลเมือง และปัจจัยที่เป็นสาเหตุของปัญหาการดำรงชีพ แนวทางและรูปแบบในการแก้ไขปัญหาด้วยการช่วยเหลือกันเองของกลุ่มผู้สูงอายุ ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆในท้องถิ่น และการเข้าถึงระบบบริการของรัฐ โอกาส และรูปแบบ ในการให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มผู้สูงอายุ ได้ผลการวิจัยดังนี้

รูปแบบและสถานการณ์ชีวิตผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัด ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเก็บของเก่าในตลาดและชุมชนเมืองเป็นอาชีพ รายได้หลักของครอบครัวเฉลี่ย 200-500 บาท/สัปดาห์ ซึ่งไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในครอบครัว ลักษณะโครงสร้างของครอบครัวมีสมาชิกอยู่อาศัยมากกว่า 1 รุ่น ผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัดมักถูกทอดทิ้งจากบุตรหลานให้อยู่ตามลำพัง และไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากบุตรหลาน ภูมิหลังของครอบครัวมาจากครัวเรือนเกษตรกรรมที่อยู่ในชนบทรอบนอกเมืองสุรินทร์และจังหวัดใกล้เคียง สาเหตุสำคัญของการอพยพย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนแออัด เนื่องจากปัญหาการล้มเหลวทางการผลิตในภาคเกษตรกรรม ปัญหาหนี้สิน ขนาดการถือครองที่ดิน และการสูญเสียที่ดินแก่นายทุน

การประเมินตนเองของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุประเมินตนเองในด้านบวก คือ มีคุณค่า และความหวังต่ออนาคต เนื่องจากเป็นผู้ที่ยังมีบทบาทสำคัญภายในครอบครัว โดยเฉพาะมีความหวังในอนาคตของบุตรหลานที่ดูแลอยู่ และสามารถทำงานได้ ดังนั้นบุตรหลานจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างแรงจูงใจต่ออนาคตของผู้สูงอายุในกลุ่มนี้ และผู้สูงอายุในกลุ่มที่มีการประเมินตนเองในด้านลบ รู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่าในครอบครัวและสังคม เพราะไม่เคยได้รับการช่วยเหลือและดูแลจากสมาชิกในครอบครัว รวมถึงถูกทำร้ายและมีปัญหาสุขภาพร่างกายจนเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีพ ซึ่งอนาคตของผู้สูงอายุในกลุ่มนี้มองว่าอนาคตไร้หลักประกันและคิดทำร้ายตนเองหากไม่สามารถดูแลตนเองได้ในช่วงวัยชราเต็มที่

ปัญหาและความยากลำบากที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญจนเป็นจุดหักเหของชีวิต พบว่า มี 4 ช่วงคือ (1) การล่มสลายของภาคเกษตรกรรม (2) การสมรส (3) การหย่าร้างและหม้าย และ (4) วัยชรา ซึ่งในการเปลี่ยนผ่านความยากลำบากแต่ละช่วงนั้น ช่วงที่ลำบากที่สุดคือ ช่วงวัยชราที่ประสบปัญหาในการประกอบอาชีพ และมีโรคภัยไข้เจ็บจนเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีพ รวมทั้งถูกบุตรหลานทอดทิ้งให้ดำรงชีพอยู่เพียงลำพัง การแก้ไขปัญหาในช่วงนี้คือ (1) การนำแนวคิดพุทธศาสนา เรื่องบุญกรรมมาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ของตนเอง และ (2) ความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านภายในชุมชน ที่เผื่อแผ่อาหารการกินและการถามไถ่สารทุกข์ โดยมีหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้สูงอายุทั้งภาครัฐและเอกชน ที่สำคัญคือ หน่วยงานด้านสาธารณสุข ให้ความช่วยเหลือจัดทำบัตรส่งเคราะห์การรักษาพยาบาลและการตรวจรักษาโรคในชุมชน ส่วนหน่วยงานภาครัฐอื่นๆให้การสงเคราะห์ตามสถานการณ์ ไม่ต่อเนื่อง สำหรับบทบาทองค์กรชุมชนในการจัดทำโครงการสวัสดิการชุมชน

ที่เป็นการริเริ่มขององค์กรชุมชนคือ จัดเบี้ยยังชีพสงเคราะห์แก่ผู้สูงอายุและคนพิการในชุมชน (โดยชุมชนเอง) แต่เป็นโครงการไม่ต่อเนื่อง

แนวทางในการพัฒนาระบบสวัสดิการทางสังคมแก่ผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัดคือ (1) การปรับปรุงกฎหมาย และจัดปรับหน่วยงานและองค์กรที่มีบทบาทหน้าที่ที่ซ้ำซ้อนกัน ไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าถึงระบบสวัสดิการทางสังคมของผู้สูงอายุ (2) การปรับปรุงกลไกการปฏิบัติงานในระดับท้องถิ่นให้เหมาะสมต่อความต้องการของชุมชน (3) การปรับปรุงระบบการทำงานแบบภาคีความร่วมมือต่างๆ ในท้องถิ่น ระหว่างองค์กรชุมชน ภาครัฐ องค์กรเอกชน และสถาบันวิชาการ เพื่อพัฒนาระบบสวัสดิการทางสังคมแก่ผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง และ (4) การส่งเสริมบทบาทขององค์กรชุมชน เครือข่าย และสถาบันครอบครัว ให้ตระหนักต่อคุณค่าความสำคัญของผู้สูงอายุ การให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุตามความเหมาะสมกับขีดความสามารถในวัยชรา